

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature
Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 3, Eylül/September 2020

Meral DEMİRYÜREK

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi
meraldemiryurek@hitit.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5598-7581>

Orhan Kemal'in Şiirlerine Kurgusal Bir Bakış

A Fictional View on the Orhan Kemal's Poems

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 07.02.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 31.08.2020

Yayın Tarihi/Published: 11.09.2020

Atıf/Citation

Demiryürek, Meral (2020). Orhan Kemal'in Şiirlerine Kurgusal Bir Bakış. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), s. 45-64. DOI: 10.34083/akaded.686540.

Demiryürek, Meral (2020). A Fictional View on the Orhan Kemal's Poems. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (3), p. 45-64.
DOI: 10.34083/akaded.686540.

<https://doi.org/10.34083/akaded.686540>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Orhan Kemal (1914-1970) Türk edebiyatının önemli roman ve hikâye yazarlarından biridir. Gerçek adı Mehmet Raşit Ögütçü olan romancı, işçi ve emekçi sınıfının meselelerini insanî ölele birleştirerek anlatan toplumcu bir çizgiyi benimsemiş, hayatı boyunca çok sayıda hikâye ve roman yazarak geçimini kalemiyle sağlamıştır. Tiyatro ve senaryo çalışmaları da bulunan yazarın edebiyata ilgisi lise bitirme sınavları esnasında başlamış ve ilk denemeleri şiir türünde olmuştur. Birçok edebiyatçı gibi kendini edebiyat âlemine şiirleriyle kabul ettirmek üzere yola çıkan Orhan Kemal'in edebî çizgisi Bursa Hapishanesinde Nâzım Hikmet ile bir araya gelmesiyle değişir. Yazdığı şiirleri Nâzım Hikmet beğenmez. Şiirleri dışında kaleme aldığı roman denemesini ise çok başarılı bulur. Böylece Nâzım Hikmet'in yönlendirmesiyle şiirden hikâye ve romana geçiş yapar.

Orhan Kemal'in 1939-1969 yılları arasında yazdığı şiirleri ölümünden sonra oğlu Işık Ögütçü tarafından günlükleriyle birlikte tek kitap halinde yayımlanır. *Yazmak Doludizgin* (2002, 2007) adlı eserdeki şiirler bir bütün halinde incelendiğinde, Orhan Kemal'in ileride güçlü bir kurgu ustası olacağı şiirlerindeki anlatıya dayalı unsurlardan açıkça bellidir. Onun şiirleri kurgusal bir metnin taşıması gereken olay örgüsüne bağlı kişi, zaman, mekân, dil ve anlatım özelliklerini bünyesinde barındırır. Şiirlerinin çoğu manzum hikâye şeklindedir. Hatta bazı şiir başlıklarında "hikâye"yi kullandığı görülür.

Bu çalışmada Orhan Kemal'in roman ve hikâye yazarı kimliğiyle tanınmadan önce edebiyat çevrelerine dâhil olmasını sağlayan şiirleri, anlatma esasına dayalı metinlerde bulunan unsurlar açısından incelenerek yazarın şiirleriyle hikâye ve romanları arasındaki örtüşen taraflar tespit edilecektir. Böylece onun manzum kurgusal metinler yazdığı görüşü dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: işçi sınıfı, hapishane, ortam, Adana, Nâzım Hikmet.

Abstract

Orhan Kemal (1914-1970) is one of the important writers of Turkish literature. His real name is Mehmet Raşit Ögütçü. He wrote some novels and stories, but firstly he wanted to be a poet. He wrote his first poem in 1939. Nâzım Hikmet is also very famous poet in that time. They met in Bursa prison. When Nâzım Hikmet read Orhan Kemal's poems, he did not like them. Nâzım Hikmet advised Orhan Kemal to write stories and novels, because his fictional works are more successful than his poems.

*Orhan Kemal wrote his poems from 1939 to 1969, but they were not published as a book. Orhan Kemal's poems were published after his death entitled *Yazmak Doludizgin*. Işık Ögütçü, his son, prepared the poems as a book in 2002, which his diary was included. His poems contain the elements of fictional text, such as plot, time, character, setting and point of view. In addition to these, some poems are in story form. Although recently, some academicians have published some researches about his poems, they have not been analysed as fictional works.*

In this study, Orhan Kemal's poems will be examined in terms of the fictional elements and the author's poet and novelist identities will be compared.

Keywords: working class, prison, setting, Adana, Nâzım Hikmet.

Giriş

Sanatçının hayatı boyunca büyük mücadeleler verip engelleri aşarak ürettiği eserleri, çoğu kez o yaşarken tam olarak anlaşılmaz. Emeginin ve sesinin yankı bulduğunu göremeden bu dünyadan göçen çöktür. Maddî ve manevî acılardan beslenen sanat, ancak zamanla anlaşılır, kıymeti bilinir. Bu sebeple, doğum ve vefat yıldönümleri önemlidir. Böyle günlerde geç de olsa hakkın teslimi fırsatı doğar. 2020 yılı Orhan Kemal'in vefatının 50. yılı olması hasebiyle yazarı anmaya ve anlamaya vesile olacaktır. Yeryüzü sofrasının nimetlerinden hissesine düşenin kıtlığına inat, kaleminin mürekkebi hiç kurumayan, cömert bir yazarı bilinmeyen yönleriyle ele almak bir aydın sorumluluğudur.

Orhan Kemal, öncelikle romancı kimliğiyle tanındığından dolayı hakkında yapılan akademik ve bilimsel çalışmaların büyük bir çoğunluğu bu yönüyle ilgilidir. 29 Ocak 2020 tarihi itibarıyla Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tez veri tabanına kayıtlı Orhan Kemal konulu tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tez çalışması sayısı 36'dır. Ağırlıklı olarak Türk Dili ve Edebiyatı sahasında yapılmakla birlikte, Mütercim Tercümanlık, Sahne ve Görüntü Sanatları, Gazetecilik, Radyo-Televizyon, Sosyoloji, Kamu Yönetimi, Tarih ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri sahalarında da Orhan Kemal'in eserleri tez konusu olarak seçilmiştir. Bu tezlerden 10'u 2019 yılında tamamlanmıştır. Toplam 36 tezden 10'u doktora 26'sı yüksek lisans tezi olan bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu yazarın romanları üzerinedir. Tez dışındaki çalışmalarda da durum pek farklı değildir. Ağırlıklı olarak romanlarının ele alındığı, bunlara ilaveten hikâye, anı, mektup, tiyatro ve çevirilerinin işlendiği görülmektedir. Şiirlerinin oğlu Işık Öğütçü tarafından 2002 yılında kitaplaştırılmasıyla birlikte şiirleri de araştırmacılar tarafından dikkate alınmaya başlanmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Anma ve Armağan Kitaplar dizisindeki *Orhan Kemal* (2012), *Hece* dergisi tarafından yayımlanan "Bereketli Toprakların Yazarı Orhan Kemal" (2014) başlıklı özel sayı ve Adana'da düzenlenen "Doğumunun 100. Yılında Orhan Kemal Sempozyumu" (2014), yazar adına yapılan kalıcı, kapsamlı ve verimli çalışmalardır. Bu kitaplardaki makale ve bildirimler içinde Orhan Kemal'in şiirlerini konu alan yazar ve yayıncılar olarak Osman Şahin'in "Doludizgin Yazmak" (2012), İbrahim Demirci'nin "Orhan Kemal'in Şiirleri" (2014) ve Ömer Solak'ın "Orhan Kemal'in Şiirleri ve Şairliği" (2014) sayılabilir. Bu çalışmalarda Orhan Kemal'in şiirleri, bazı gruplandırmalara tabi tutularak tema ve yapı bağlamında tahlil edilmiştir. Ayrıca Orhan Kemal'i etkileyen şairler ve şiir anlayışları üzerinde kısaca durulmuştur.

Bu makalede, Orhan Kemal'in romancı kimliğinin, edebî çalışmalarının başlangıcını oluşturan şiirlerinde kendini belli ettiği görüşünden hareket edilerek Orhan Kemal'in roman ve hikâyelerinin gölgesinde kalan şiirlerinin yapısında gizli kurgusal özellikler tespit edilecek ve böylece bazı şiirlerinin manzum hikâye tarzında kaleme alındığı fikri dikkatlere sunulacaktır.

Hayattan Yazıya

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal, 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Babası avukat Abdulkadir Bey, annesi öğretmen Azime Hanım'dır. Beş kardeşin en büyüğüdür. Doğduğunda I. Dünya Savaşı başlamıştır ve babası Çanakkale Cephesinde topçu teğmenidir. İttihat ve Terakki Üyesi olan Abdulkadir Kemali Bey, İlk Meclis'te Kastamonu milletvekili olarak yer almıştır. Hükümeti eleştiren tutumuyla dikkat çeker. 1930'larda Ahali Cumhuriyet Fırkasını kurar. Ancak muhalif tavrının yarattığı menfi siyasi gelişmeler sonucunda ailesiyle birlikte yurdu terk ederek Suriye ve Lübnan'da yaşamaya mecbur kalır. Doğduğu dönemin ve babasının siyasi kimliğinin yol açtığı gelişmeler Orhan Kemal'in eğitim hayatını olumsuz bir biçimde etkiler. İlkokulu zar zor bitirir, ortaokul son sınıftayken ülke dışına çıkmaları eğitimini yarıda bıraktırır. Zaten babasının baskısıyla devam ettiği okul hayatını bu dönemde tamamen boşlayarak futbol ve atletizmle ilgilenir. Beyrut'taki ailesinden kaçarak gizlice Adana'ya döner. Fabrikalarda işçilik ve muhasebecilik yapar. Bir yandan futbola devam ederken diğer yandan felsefe, edebiyat, sosyoloji kitapları okur. "Giritli'nin Kahvesi ile Nadir'in Kahvesi'nde İsmail Usta, Ali Şahin, Dayı Remzi gibi işçi ustalarıyla tanışır. Onların verdiği, *Serseriler*, *Stepte*, *Jerminal*, *Benim Üniversitelerim* gibi kitapları okur." (Narlı 2016, 2020). 1937 yılında "delicesine âşık olduğu" ve ona göre "çalıştığı fabrikanın en güzel kızı" olan Boşnak kökenli Nuriye Hanım'la evlenir.

Orhan Kemal'in hayatındaki kırılma noktası, askerlik yaptığı dönemde tutuklanıp askeri mahkemeye çıkarılması ve 11 Ekim 1938 tarihinde beş yıla hüküm giymesidir. Bu kararın gerekçesi; Nâzım Hikmet şiirleri okuması, askerliğini yaptığı Niğde'de çevresindekilerle hararetli fikir tartışmalarına girmesidir. Hapis cezasını önce Kayseri, kısa bir süre Adana ve sonra Bursa Cezaevinde yatarak tamamlar (Otyam 2015: 458). Bursa'da Nâzım Hikmetle aynı koğuştta kalırlar. Bu beraberlik onun edebî hayatının başlaması açısından önemlidir. Adeta bir okul görevi üstlenen Nâzım Hikmet, Orhan Kemal'i okuması ve yazması gerekenler konusunda yönlendirir. Eleştirileriyle doğruyu bulmasını sağlar. Bu yüzden üç buçuk yıl süren beraberliğin sonunda Nâzım Hikmet'ten ayrılıyor olmak Orhan Kemal'e çok zor gelir. Sanki ailesinden ayrılıyormuşçasına bir iç sızısına kapılarak ona iki şiir yazar: "Komik Hürriyet" ve "Nâzım Hikmet'e". İkinci şiirdeki "Dünyayı ve insanlarımızı sevmeyi senden öğrendim /hikâye, şiir yazmayı/ve erkekçe kavga etmeyi senden!" (Kemal 2019: 101) mısralarıyla edebî hayatındaki rolünü dile getirir. Nitekim 26 Eylül 1943 tarihinde Nâzım Hikmet ve diğer hapishane arkadaşlarını geride bırakarak özgürlüğüne ve ailesine kavuşan Orhan Kemal, artık bir hikâye ve roman yazarı olma yolundadır. Ancak çektiği cezaya rağmen yaşadığı çevre tarafından dışlanır. Askerliğini tamamlamadığı gerekçe gösterilerek Kilis'e ve daha sonra Çorum'a gayriresmî sürgüne gönderilir. Günlüklerinde Çorum'daki askerlik günlerine dair ayrıntılar bulmak

mümkündür. Bunlar arasında, cadde ve sokaklarda rastladığı insanları tasvir edip konuşurma biçimi kaleminin kurgusal metinlere yatkınlığını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Demiryürek 2018: 67-71). Ayrıca "İşsizlik" adlı şiirini 15 Haziran 1946 tarihinde Çorum'da yazar (Kemal 2007: 229). Dokuz gün kaldığı Çorum'dan babasının devrin başbakanı Recep Peker'den yardım istemesi üzerine terhis edilir ve Adana'ya döner. Bir süre fabrikalarda çalışır. Ailesini geçindirme ve iyi bir yazar olma telaşı içindedir. Ancak çevresinde yaratılan yalıtılmışlık duygusuna daha fazla direnemeyerek 1951 yılının Nisan ayında eşi ve çocuklarıyla birlikte İstanbul'a taşınmak zorunda kalır (Kemal 2012: 18). Geçimini kalemiyle sağlamak düşüncesindedir, ancak birçok yazar arasından sıyrılıp yer bulmak ve kabul görmek için mücadele etmesi gerekir. Aydınlık Gerçekçilik adını verdiği kendi çizgisini kurmak için yılmadan uğraşır ve başarır. İyimser ve umut dolu bir üslupla işçi sınıfını hayat mücadelesi içinde canlı tespit ve tasvirlerle Türk edebiyatına roman, hikâye, tiyatro ve senaryo olarak yansıtır.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivinde bulunan bir belgeye göre Orhan Kemal'in *Dünya* gazetesinde tefrika edilmekte olan *Vukuat Var* adlı romanındaki bazı ifadeler ve oğlunun adının Nâzım olması gerekçe gösterilerek 2 Mart 1954 tarihinde Adana Anadolu Ajansı muhabiri tarafından dönemin başbakanı Adnan Menderes'e şikayet edildiği görülmektedir (CCA, 30.1.0.0.18.106.11.5). Orhan Kemal, 1966 yılında ise komünistlik suçlamasıyla mahkemeye verilir, aynı suçtan yargılanan diğer dört kişiyle birlikte duruşmaya çıkarılır. İki arkadaşıyla birlikte hapis cezası alır. İstanbul Cezaevinde 1 ay yattıktan sonra "suç teşkil eder cihet bulunmadığı" yönündeki bilirkişi raporuyla salıverilir. Bu olaylardan anlaşılıyor ki yazar 1943 yılında hapisneden çıksa da hakkındaki takip, jurnal ve suçlamalar devam etmiştir.

Orhan Kemal, Bulgaristan Yazarlar Birliğinin davetlisi olarak gittiği Sofya'da 2 Haziran 1970 tarihinde vefat ettiğinde, geriye gittikçe daha fazla anlaşılacak ve değer verilecek bir yazar Orhan Kemal kimliği ve birinin adı Nâzım olmak üzere Yıldız, Kemalî, Işık ve Ateş (evlilik dışı olan oğlu) olmak üzere beş çocuk, bir eş ile onlarca eser bırakır. Hayatı boyunca geçim sıkıntılarına, maddi imkansızlıklara ve hapis cezalarına rağmen toplumsal düşünce ve ideallerinden vazgeçmemiş, umudunu korumuştur. İlhan Selçuk'un deyişiyle o "meşhur olup refaha ermemişlerden, zindanda yatıp kahraman olmamışlardandır." (Selçuk 1966).

Orhan Kemal'in ailesi tarafından 1971 yılından itibaren yazarın adına bir roman ödülü yarışması düzenlenir ve her yıl vefat yıldönümü olan 2 Haziran günü anma toplantısı ve ödül töreni gerçekleştirilir. İlk yıl, seçiciler kurulu, ödül verilmemesine karar verdiğinden 1971 yılına ait seçilmiş eser bulunmamaktadır (*Milliyet/Sanat Dünyası* 14.6 1971, s. 8). Ancak seçiciler kurulu üyelerinden Hüsamettin Bozok'un 1.6.1971 tarihli mektubunda kendisine gönderilen romanlar arasından oyunu Mehmet Kunter'in *Cennetin Açları* adlı romanı lehinde kullandığı yazmaktadır. Bu mektuptan

anlaşıldığı üzere, 1971 yılında herhangi bir esere ödül vermeme kararı, oy birliği değil oy çokluğu ile alınmıştır. Dolayısıyla Orhan Kemal Roman Ödülü'nü kazanan ilk eser, 1972 yılına ait olup Yılmaz Güney'in *Boynu Bükük Öldüler* adlı romanıdır. 1972 yılı jürisi Fikret Otyam, Vedat Günyol, Hüsamettin Bozok ve Nurer Uğurlu'dan oluşmuştur. Ödül olarak para yerine plaket verilmiştir. Yazarın adını yaşatıp yeni eserlere destek olmada önemli ve prestijli bir misyon üstlenen ödül, 1981 yılı hariç, her yıl düzenli olarak verilerek günümüze değin gelmiştir. En yeni sonuç, 2019 yılında Faruk Duman tarafından yazılan *Sus Barbatus*'un ödüle layık görülmesidir.

Orhan Kemal adına her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen ödül töreni aynı zamanda yazarı anma toplantısıdır. Örneğin, 1976 yılına ait program incelendiğinde etkinliğin kapsamı tam olarak değerlendirilebilmektedir. Toplantı için hazırlanan davetiyede "Orhan Kemal Ailesi: Nuriye Ögütçü" imzasıyla "2 Haziran 1976 Çarşamba günü saat 20'de Birlik Sahnesi (Harbiye) salonunda yapılacak 'Orhan Kemal'i anma' toplantısına ve 'Orhan Kemal Roman Ödülü 1976' törenine" konuklar davet edilmektedir. Program akışında öncelikle "konuşucular"a (konuşmacılara) yer verilmiş olup bu isimlerin sırasıyla: Ahmet İsvan, Çetin Altan, Ahmet Mekin, Bulgar Yazarlar Birliği adına bir konuşma, Hülya Koçyiğit, Mehmet Kemal ve Rauf Mutluay olduğu görülmektedir. Konuşmaların ardından "1976 Orhan Kemal Roman Ödülü Töreni"ne geçilecek ve armağan kazanan yazarın konuşmasıyla toplantı sona erecektir. O yıl, Orhan Kemal Roman Ödülü Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanına verilir.

Günümüzde roman ödülüne ilave olarak Orhan Kemal Vakfı ve Müzesi de faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu arada, Orhan Kemal'in oğlu Işık Ögütçü, dedesi Abdulkadir Kemali Bey ve babası Orhan Kemal'in anı ve eserlerini yayına hazırlayıp onların tanıtılması için çalışmaktadır. 2020 yılı Ocak ayı itibarıyla çaba gösterdiği konulardan biri de uzun yıllar oturdukları ve babasının birçok eserini kaleme aldığı İstanbul'un Unkapanı semtinde eski adı Cibali Fırını Sokak, yeni adı Orhan Kemal Sokak, numara 20'deki evin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından satın alınarak Orhan Kemal adına bir müze veya kütüphaneye dönüştürülmesidir.

Şiirli Yıllar

Edebî türler arasında geçiş yapan isimler her zaman ilgi uyandırmış, sebepleri mercek altına alarak inceleme ihtiyacı hissedilmiştir. Farklı etkenlerle gerçekleşen bu değişimler yine farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. *Yazarın Odası I* adıyla Türkçeye çevrilen kitaptaki şair ve yazar röportajlarından birinde William Faulkner "Ben başarısız bir şairim. Belki de her romancı ilk önce şiir yazmak ister, yazamayacağını anlar, şiirden sonraki en meşakkatli iş olan kısa hikâyeyi dener. Ve onda da başarısız olunca işte o zaman roman yazmaya yönelir." (Stein 2017: 230) diyerek türler arasında zorluk-kolaylık açısından bir derecelendirme yapmıştır.

Faulkner, "meşakkatli iş"lerin en başına şiiri koymuş ve romanı -göreceli olarak- çok daha kolay bir tür olarak işaret etmiştir. Türk edebiyatı tarihi incelendiğinde Ömer Seyfettin, Sait Faik Abasıyanık, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Yaşar Kemal gibi hikâye ve roman türlerinde çok başarılı eserler bırakmış birçok yazarın kalem faaliyetlerinin şiirle başlayıp daha sonra düzyazıyla devam ettiği görülür. Fahir Önger, *Cumhuriyet* gazetesinin Temmuz 1970 tarihli "Sanat Edebiyat" ekindeki "O. Kemal'in Edebiyata Girişi Üzerine Notlar" başlıklı yazısında konuya dair görüşünü "şiire bir kez el attıktan sonra ondan caymak, vazgeçmek de kolay olmamıştır yazarlar için. Şiiri bırakıp düzyazıya geçen yazarların eserlerine bakın, şiirsellik tutkularının düzyazılarında yansıdığını görürsünüz. Edebiyatın düzyazı türlerinde başarı sağlamış ne kadar sanatçı tanıyorsanız, bilin ki, onlar bir 'şiir eğitiminden' geçtikleri için başarılı eserler vermişlerdir. Bundan öte, şiiri sürdürüp sürdürmemeleri bizi ilgilendirmez artık" (Önger 1970: 1) şeklinde açıklar. Bu bağlamda Fahir Önger, William Faulkner'ın şiiri başaramayan "daha az yetenekli" yazarların romancılığa karar kıldığı düşüncesinin aksine, şiirden düzyazıya geçen yazarların gizli bir damar halinde düzyazılarını şiirle besleyerek farklı ve özgün olmayı başardıkları fikrindedir. İlk edebiyat tutkusu şiirle başlamış isimlerden biri de Orhan Kemal'dir. Fahir Önger'e yazdığı 12.12.1964 tarihli mektubunda şiire başlama sürecini ayrıntılarıyla dile getirir:

"Şiir bende, yanılmıyorsam 936-937'lerde, bir iç coşkunluk halinde fıskırdı diyebilirim. Lise bitirme sınavlarına hararetle hazırlandığım için, öbür derslerin yanında lise edebiyat kitaplarını da defalarca elden geçirmiştim. O kitaplardaki şiir tariflerine uygun bir takım kalıplar içine çaresiz girmeye çalıştım ve tabii coşkun heyecanlarım pis birer şekilde kanalize oldu. Bu 938, 939'a kadar sürdü. İlk şiirimi Kayseri 19. Piyade Alayı hapishanesindeyken Reşat Kemal imzasıyla (7 Gün) dergisine yollamıştım. Çok övücü bir yazıyla bu derginin heveskârlar sütununda çıkmıştı. 938 veya 939 olacak. 1939 yılının sanırım Kasım ortalarında Bursa Cezaevine Nâzım Hikmet gelmişti. Onunla tanıştıktan sonra serbest nazıma kapıttım kendimi. Bu da Nâzım'ın kötü bir taklitçiliğinden öte gitmediği için, şiiri bıraktım." (Önger 1970: 1).

Orhan Kemal, 1969 yılında bir dergi için kaleme aldığı "Yaşam ve Sanat Serüvenim" başlıklı yazısında ise şiire olan ilgisini şöyle anlatır:

"Hayatı doludizgin yaşıyor, sevilip seviyordum. Ama ne olursa olsun, geceleri, sarhoş bile olsam, felsefe, sosyoloji, edebiyat kitaplarını bol bol okuyor, dünya klasiklerini, bu arada daha çok da Maksim Gorki'yi tanıyordum. Niçin okurdum, bunu bilmiyorum ama durmadan okuduğum bir gerçek. St. Simon'a kadar gelmişim. İçimde yazmaya dair kıpırtılar beni boyuna şiire zorluyordu. Okullarda öğretilen kitabi edebiyatla hiç mi hiç ilgim olmamakla beraber çeşitli şairlerin şiirlerini okuyor, bu şiirlerin ahengiyle edalarını şıp diye kavrayarak onlar gibi yazmaya başlıyordum." (Kemal 2012: 12).

Işık Ögütçü'nün yayına hazırladığı *Yazmak Doludizgin* (2002, 2007) adlı kitapta Orhan Kemal'in günlüklerinin peşi sıra 94 şiiri bulunmaktadır. 1939-1969 yılları arasında yazılan şiirlerin büyük çoğunluğu, hapishanede olduğu 1940-43 dönemine aittir. 1949'dan 1969'a kadar hiç şiir yoktur. 1969 yılında yazılmış "Mesajlar" adlı sadece bir şiir bulunmaktadır. Orhan Kemal ile 1961 yılında yapılan bir söyleşide kendisine hâlâ şiir yazıp yazmadığı sorulduğunda "Evet yazıyorum" cevabını vermiş, ancak bunları yayımlamayı düşünmediğini belirtmiştir (Demirci 2014: 377). Fikret Otyam'a gönderdiği 22.6.1969 tarihli mektup da aynı yöndeki bilgiyi güçlendirmektedir: "Coştum, kaleme kağıda sarıldım, 'şiirler' yazdım. Romancılığım ağır basmasa, ya da basmayacağını bilsem, yayınlardım ama boş ver. Gayri ciddi şeylere. (Sakın şairler duymasın!)" (Otyam 2015: 407). Her ne kadar şiirlerini yayımlamayıp kendine saklama taraftarı görünse de İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivinde bulunan tarihsiz bir gazete kupürü, Orhan Kemal'in sonradan fikrini değiştirdiğini göstermektedir. Kupürde bulunan Asım Sarp imzalı yazı "Orhan Kemal'in Hiç Bir Yerde Yayınlanmamış Şiiri" başlığını taşımaktadır. Yazının yayın tarihinin "Orhan Kemal'i kaybedeli bir yıla yaklaşıyor" cümlesinden 1971 yılına ait olduğu anlaşılmaktadır. Asım Sarp, Orhan Kemal'in şiirleriyle ilgili şu bilgileri verir:

"Orhan Kemal, 1941'den 1943'e kadar bir çok şiirler yazdı. Bunların büyük bir bölümünü Nâzım, yayınlamak istemedi, Raşit de öyle yaptı. Ama, arada bir, 'Karıma Mektuplar'dan olsun, 2000 Senesine Şiirler'den olsun bir kaçını yayınlasak ne dersin?' diye sorar, sonra da 'Hele biraz daha geçsin, bakarsın başka bir adla yayınlarız, ola ki beğenirler' derdi. Orhan ölmeden önce Nâzım Usta'nın da beğendiği şiirlerinden 20'sini bir araya getirmişti. Bunların '2000 Senesine Şiirler' başlığıyla yayınlanmasını isterdi. Ne var ki, kitabın bir başkasınca eleştirilmesini, hayatının bir özetinin yapılmasını ister üstelik bunu benim üstlenmemi isterdi."

Asım Sarp, yazının devamında ne Orhan Kemal'in ne de kendisinin şiirleri yayımlatmaya vakit bulamadıklarını belirtir. Bu yüzden "Edebiyat" başlıklı köşesinde yer alan bu yazısının sonunda Orhan Kemal'in "Resimler" şiirinin "Hatic" bölümünü yayımlayarak arkadaşının isteğinin kısmen de olsa yerine gelmesini sağlar. Bu bağlamda *Yazmak Doludizgin* adıyla günlük ve bütün şiirlerinin yayımlanması yazarın isteğinin geç de olsa gerçekleşmesi anlamına geliyor. Yine aynı şekilde şiirler üzerine yazılacak değerlendirme çalışmaları da bir vasiyetin yerine gelmesi şeklinde yorumlanabilir.

Taha Toros Arşivindeki gazete kupürleri arasında, Orhan Kemal'in ileriki yıllarda kızı Yıldız ile evlenip bir çocukları olduktan hemen sonra ayrılacak olan damadı Kemal Sülker (Otyam 2015: 172) ile yazışmaları, şiirleri bağlamında dikkat çekici ve önemli detaylar içermektedir. Orhan Kemal'in Kemal Sülker'e yazdığı 24.1.1944 tarihli mektubunda Nâzım Hikmet için yazdığı şiirini diğer bütün şiirlerinden daha çok sevdiğini ifade ettikten sonra zihninin hikâyelerle dolu olduğunu yazıyor ve ekliyor:

"Şiire gelince... Bu aralık düşünmüyorum bile.. Belki kafamda bir birikme oluyor. İhtimal bir sıçrama bu birikmeyi takip eder." (Durbaş 1992). Bu satırlardan anlaşılıyor ki Orhan Kemal, sanılanın aksine hikâye ve romana geçince şiiri bırakmamıştır. Kemal Sülker'e 19.12.1947 tarihinde yazdığı bir başka mektubunda ise çeşitli konulara kısa kısa değinirken iki ayrıntı dikkati çeker. Bunlardan biri yazarın ölüm karşısındaki tutumudur: "Şu romanın adını değiştir Allah aşkına... (Ölü Şehir) pek sinirime dokunuyor. Ölümü sevmiyorum hiç... Hiçbir şehir ölü değildir. Neyi kastettiğini biliyorum ama olsun, (Ölü Şehrin İnsanları) hoş değil." Yazar, yeryüzündeki bütün olumsuzluklara rağmen, ölüm fikrine ve dolayısıyla karamsarlığa tahammül edemez. İyimserliğini ve ümidini hep korur ve bu açıdan çağdaşı Sabahattin Ali'yle farklılaşır. Nitekim mektuptaki göze çarpan ikinci ayrıntı kendini Sabahattin Ali ile kıyasladığı satırlardır: "Onun hikâyeleri hakkında uzun uzun şeyler yazabilirim, ama bu bana düşmez. Onunla beni ayıran en kuvvetli taraf -öyle sanıyorum- insanları veriş ayrılığında. Ben insanları psikolojileriyle, yani derinlemesine vermeyi hedef tutmuşum. O, sadece anlatıyor ve bu yüzden galiba, insanları ikinci planda kalıyor, vak'a hâkim oluyor... Bir başka tarafımız da benim (sınıf) şuuruna daha dikkat edişim. Bu kitabındaki hikâyelerinden birkaçını gözlerim yaşararak okudum. Ama onları ben yazsaydım başka türlü yazardım, bu da başka bahis." (Senemoğlu t.y.). Orhan Kemal "her gün yazmak, her gün boğuşmak gerekir ekmekle. Bu arada, halktan yana olduğum için de çok güç bir fatura ödetirler" diyerek mücadele ettiği zorlukların arka planını açıkça gözler önüne serer. Ancak Haldun Taner'in gözlemleriyle o, acılarını "iradenin meşru bir karşı koyma gücü" olan kahkahaları ile gülen yüzünün ardına gizler. "Orhan Kemal derdini, hep kahvelere, işçilere, küçük adamlara yönelip unutmak yolunu" seçer. "Alçakgönüllülük onun efendi kişiliğinin en belirgin özelliklerinden biri idi. Yazısının edasında bile, en küçük bir üstten alış, bir bilgiçlik, bir aydın böbüğü yoktur." (Taner 1998: 141-143). Ailesi, karakteri, doğduğu ve yaşadığı coğrafyaya dair tecrübe ve izlenimleri ile hapishanede Nâzım Hikmet'ten öğrendikleri şahsiyetine yön veren belli başlı etkenlerdir.

Hikâyeli Şiirler

Şiirin bir iç coşkunluğu halinde fişkırdığını ifade eden Orhan Kemal, kendisini yazmaya iten bu dürtüler sonucunda "defterler dolusu yazar." Ve ilk şiiri "Duvarlar" 1939 yılında Kayseri'de yayımlanır. Şiirlerinde yer yer Necip Fazıl ve Nâzım Hikmet etkisi altında kalır. Hatta "İniş Yokuş" şiirinin ithafında "Necip Fazıl gibi!.." (2007: 94) ibaresi vardır. Ancak büyük bir tesadüf sonucu Bursa Hapishanesinde Nâzım Hikmet'le bir araya gelmesi edebî geleceğini köklü bir biçimde değiştirir ve onun sayesinde asıl kimliğini bulma yolunda kararlılıkla ilerler. Aralarında uzun sürecek bir dostluğu da başlatan şiire dair kafa yormaları şu diyalogla ilk kez kendini gösterir:

"O, ciddiyetle dinledikten sonra, 'Çok kitap okuyan bir insan olduğunuz anlaşılıyor!' dedi. 'Şiirleriniz?'"

Tekrar sıkıldım, başım döndü.

'O kadar ilkel şeyler ki...'

'Zarar yok, getirin, görelim!'

Şairliğim zorluk bir imtihan geçirecekti. Kalktım. Bavulumdan şiirlerimi getirdim... Okumaya başladım. Heceyle yazılmış şiirlerdi bunlar; taşkın hislerimi samimiyetle, insan gibi değil de, 'ilahileştğini' iddia edenlerinkine benzetip onlar gibi komikleştirerek içinde dile getirdiğim şiirler..." (Kemal 2019: 29).

Ardı ardına üç şiiri sonuna kadar dinleyemedi "berbat", "rezalet" diyerek Orhan Kemal'in sözünü kesen Nâzım Hikmet, "Peki kardeşim, bütün bu laf ebeliklerine, hokkabazlıklara, affedin tabirimi, ne lüzum var? Samimiyetle duymadığınız şeyleri niçin yazıyorsunuz?" (Kemal 2019: 29) sorularını yöneltir. Bu sert eleştirilerin devamında realizm, aktif realizm kelimelerinin geçtiği uzun bir konuşma yapar ve kendi şiirlerinden birini Orhan Kemal'e okur. "Kolaylıkla söylenivermiş, basit, alelade kelimelerle meydana getirilmiş" izlenimi veren mısraları duyan Orhan Kemal, "bu tarzda" yazmak arzusunun içinde kıvılcıktan başlayacağını hisseder. Nâzım Hikmet acımasızca eleştirmesine rağmen yine de Orhan Kemal'de "sanat için iyi bir kumaş" olduğu kanaatindeydi. Kendisiyle yakından ilgilenmeyi teklif eder ve birlikte düzenli dersler yapmak üzere sözleşirler. Aylar sonra Orhan Kemal'in Nâzım Hikmet'e göstermeye cesaret ettiği ilk şiiri "Bir Beyrut Hikâyesi" olur. Şiiri birlikte düzeltirler ve ortaya "onunkileri hatırlatan yeni bir şiir" (Kemal 2019: 34) çıkar. Ancak şiir üzerine sürdürdükleri bu çalışma, yazdığı "bir roman başlangıcı"nın bir gün Nâzım Hikmet'in eline geçmesiyle sona erer. Bu roman taslağından anlaşılıyor ki Orhan Kemal, şiir ve roman yazmaya eş zamanlı olarak başlamış, ancak öncelikle şiirlerini ön plana çıkarmak istemiştir. Nâzım Hikmet'in "Birader... Siz düzyazı yazın düzyazı!" (Kemal 2019: 39) şeklindeki hararetle tavsiyesi bir dönüm noktası olur ve o günden itibaren şiiri ikinci plana atan Orhan Kemal, küçük hikâye denemeleriyle Türk edebiyatında kalıcı izler bırakacağı romancılığının temellerini atmaya başlar.

"Bütün mesele bakmasını bilmektir. Bakmasını bileceksin ki, görülmesi gerekeni görebilesin. İşte Nâzım Hikmet bana bunu öğretti." (Kemal 2012: 15) diyen Orhan Kemal'in, 1939-1969 yılları arasında yazdığı şiirlerine bakıldığında bunlardan bazılarında kurgusal metinlere has kimi özelliklerin olduğu görülür. Dolayısıyla o, şair kimliği edinmeye çalışırken kimi şiirlerinde gizli den gizli hikâyeler kaleme almıştır. İleriki yıllarda roman ve hikâyelerinde geniş bir biçimde işleyeceği bazı konular, şiirlerinde epizotlar halinde çok önceden yer bulmuştur. Orhan Kemal'in anlatı yönüyle öne çıkan şiirleri olarak; "Karıma Mektup", "Ormancı Alaaddin Bey'in Hikâyesi", "Komşunun Öksüzü", "Benim Oğlum", "Arabacı Şakir", "Bir Kış Gecesi", "Gariboğlu", "Pınar Köylü Ahmet'in Mektubu", "Dokumacı Haydar", "Bir Hatıra", "Motor Sesleri", "Nedamet", "Kantar Başından Şiirler", "Bir Beyrut Hikâyesi" ve "Sıcak" sayılabilir. Kurgusal özellikler taşıdıklarını şiirlerin isimlerinden bile anlamak

mümkündür. Ormancı Alaaddin, Arabacı Şakir, Gariboğlu, Pınar Köylü Ahmet, Dokumacı Haydar isimleri birer hikâye veya roman kahramanı gibi algılanabilirler. Ayrıca mektup ve hikâye kelimeleri, kurgunun varlığını hissettiren iki temel türe işaret ederler.

"Karıma Mektup", Orhan Kemal'in hapisshaneden eşi Nuriye Hanım'a yazdığı bir mektup formundadır. Şiirde soğuk giden kış günlerinin çerçevelediği bir özlem havası içinde geçmiş günlere dair zaman, mekân, kişi bağlamındaki ayrıntılar canlanır. Adana'daki turunc ağaçlarının beyaz çiçekleri, geceleri kol kola yürünen asfalt yol, Atatürk Parkının yanındaki beyaz mermer havuzu gece gündüz akan büyük konak, bekçilerin düdük sesleri, havanın ansızın gürlmesi sinematografik bir atmosfer sunar. Bu renkli ve hareketli ortam içine şair, Hurmalı Mahallesiindeki harap konağın alt katındaki tek odadan ibaret olan küçücük evlerini yerleştirir. Gülbenkyan'ın çırçır fabrikasına bakan soldaki penceresine tavuskuşu desenli bir tül perde asan eşi, sokaktan geçenler kendisini görmesin diye, küçük petrol lambasını yakmadan oturur. Eşini geçmiş günlere ait ayrıntıların bütünlüğü içinde hayal eden Orhan Kemal, kurgusal bir âlem yaratır. Hayal ve rüya ile beslenen bu dünyanın masalsı güzelliğiyle gerçeğin acılığını karşı karşıya getirir.

Bursa Cezaevinde 1.2.1941 tarihinde yazılmış olan "Ormancı Alaaddin Bey'in Hikâyesi", Orhan Kemal'in şairden çok yazar olma yolunda ilerlediğini belli eden bir şiiridir. Ormancı Alaaddin'in fiziksel ve ruhsal portresini düzyazıda görülebilecek bir titizlikle çizen Orhan Kemal, mekân, zaman ve çatışma unsurlarını dil ve anlatımla birleştirir. Bu sebeple, Alaaddin'in hikâyesi manzum hikâye olarak nitelendirilebilir. Şiirde, Gevveli (Geyveli) Alaaddin asabi, avurtları çökük, saçlarının yarısı beyaz, insana melül melül bakan biri olarak resmedilir. On seneye mahkumdur ve içeri düşeli henüz üç sene olmuştur. Orhan Kemal, kahverengi kostümünü emanetçi Baha'ya 10 liraya rehin bırakan Alaaddin'i sobanın başında şöyle tasvir eder:

*"Mangalın kenarında mor çaydanlık kaynamaktadır
Sabık orman memuru Alaaddin Bey
'Hava amma da kışladı ha!' diyerek
Isıtmaktadır ellerini"* (Kemal 2007: 130)

Adana ve Beyrut günlerinde hayatı ve insanları farklı cepheleriyle tanımaya başlamış olan Orhan Kemal, hapisshane ortamında da toplumun her kesiminden insanla karşılaşarak eserleri için hazine değerinde olan gerçek insan hikâyeleri biriktirmiştir. Ormancı Alaaddin bu sıra dışı insan portrelerinden biridir. Orhan Kemal'in tıpkı Ormancı Alaaddin gibi hapisshanedeki mahkumları anlattığı hikâyemsi iki şiiri daha vardır: "Bir Kış Gecesi" ve "Gariboğlu". Bursa Cezaevindeyken Kasım 1941'de birer hafta arayla yazılan şiirlerden "Bir Kış Gecesi"nin kahramanı Ali'dir. Cinayet suçundan hapse gireli 3 yıl olan Ali, mektupları gelen mahkumlara imrenir. O içerideyken annesi ölmüş, karısı ortadan kaybolmuştur. Annesine ve kimsesizliğine

ağlayan canı Ali ile bütün kötülüklerine rağmen insanın özünde illaki iyi ve insanca bir taraf bulunduğu ima edilir. "Gariboğlu" nun hikâyesi de Ali'nin hikâyesine benzer. "Haki ceketi parça parça/Lime limeydi pantolonu." (Kemal 2007: 159) diyerek resmedilen Gariboğlu, başını koğuşun penceresine dayayıp köy yollarını gözler. Kızını, oğlunu ve karısını bekler, ama hiçbirini gelmediği gibi mektup da göndermezler. Hapishanede yalnızlık ve terk edilmişlik ortak katedir.

Bursa, 28.3.1941 tarihli "Komşumun Öksüzü" şiiri, Orhan Kemal için bir hikâye temrini olarak düşünülebilir. "Babası ölmüş on sene evvel/-İnce hastalıktan-/Dört yaşındaymış Emine/ Çok ağlamışlar" diye başlayan manzum hikâyede, Emine ve çevresi anlatılır. Dedesi bir avukatın yanında 10 lira aylıkla odacılık yaparak annesinin ve Emine'nin bakımını sağlarken kalp sektesinden ölür. 15 yaşına gelen Emine ve annesi artık kimsesiz kalmışlardır. "Her şey ateş pahasına/Ayda on lira ile geçinmek zor/Annesi:/Ya ben de ölüverirsem!/Diye korkuyor" (Kemal 2007: 137). Nitekim, annenin korktuğu başına gelir:

*"Sokaktan salepçi ile simitçi geçiyor
Uzarlarda tren
Dallarda serçelerin sesi
Ve son uykusunda yatan Emine'nin annesi."* (Kemal 2007: 138)

Babasının ve dedesinin ardından annesini de kaybeden Emine 16 yaşındayken hayatta tek başına kalır. Geçimini sağlamak için çalışmak zorundadır. Orhan Kemal onu, kendisinin çok yakından bildiği bir ortamda gösterir. Emine, yazarın nice örneklerini gördüğü fabrika kızlarından biri olmuştur. En sonunda akıbetinin diğer fabrika kızları gibi olacağı sezdirilir.

*"Emine bir aydır bankolarda ameledir
İplik büküyor
Bakmaktadır ona bankoların ustası hayran hayran
Gözü var Emine'de bu genç ustanın!"* (Kemal 2007: 139)

Emine, Orhan Kemal'in başta *Cemile* romanı olmak üzere birçok eserinde, ufak tefek bazı değişikliklerle tekrar okurun karşısına çıkacaktır. Bu anlamda Emine, Orhan Kemal'in hikâye ve romanlarındaki fabrika işçisi genç kızların bir prototipidir, denilebilir.

"Benim Oğlum" şiiri, bütün maddi imkansızlıklara rağmen hayatın sevilbileceği mesajı üzerine kurgulanmıştır. Ayrıca, yazarın edebî şahsiyetine damgasını vuran belli başlı özelliklerinden biri olan umudu ve iyimserliği daima koruma duygusunun başlangıcını gösterir. Nâzım Hikmet'in "Memleketimden İnsan Manzaraları" gibi Orhan Kemal de şiirlerinde insan görünümüne yer verir. İlâveten şiirin ses, yapı ve ahenk unsurlarında Nâzım Hikmet etkisi hissedilir. Tıpkı bir hikâye kahramanı gibi düşünülebilecek bir erkek çocuğunun ekseninde anlatılanlar şiiri bir hikâye taslağı

olarak yorumlamayı mümkün kılar. Okula gidemediği için 15 yaşına kadar arsada oyun oynayan çocuk, cici elbiseli çocuklara imrenerek bakar. Bayramda bile yalınayak, başı kabaktır. Elinde fıstıklı lokum yerine kuru ekme kabağı vardır. Yırtık kutular, sarı hiyarlar, küçük patlıcanlar oyuncağı olur. Hayata gözlerini babasının fabrika kokulu minderinde açan çocuk, 25 yaşına geldiğinde bitişik apartmandaki kızın talihinden şikayet edişine şaşırır. Şiirin son bölümünde, yoksulluk ve yoksunluk içinde büyüyen çocuğun alinyazısının değişmezliği, maddi konfor ve zenginliğin sembolleriyile örülü bir dünyaya ait tezatlardan yararlanılarak gösterilir:

*"Benim oğlum
Yerli dokuma ketenden başka
Mesela metresi
16 liralık kumaş elbise giyemedi.
Vermut, tedansan, kokteyl
Diyemedi
Biftek, rosto, jambon
Yiyemedi.
Giyemedi, diyemedi, yiyemedi amma
Gene de benim oğlum dünyayı
Anasından çok seviyor!" (Kemal 2007: 146)*

Dört oğlu, bir kızı olan Orhan Kemal'in "Benim Oğlum" şiirini ilk bakışta oğullarından birinden ilham alarak yazdığı düşünülebilir. Ancak şiirin sonundaki "Bursa, 27.7.1941" bilgisi bunun doğru olmadığını ispatlamaktadır. O tarihte yazarın sadece Yıldız adlı bir kız çocuğu vardır. Bununla birlikte, Orhan Kemal ve ailesinin ileriki yıllarda yaşayacakları hayat, "Benim Oğlum"un mısralarındakinden farklı olmamıştır. Kaldı ki yazarın toplumcu dünya görüşünün temelleri, tıpkı bu şiirde olduğu gibi, yeryüzündeki adaletsizliklerden biri olan zengin-fakir tezadına dikkat çekmek üzere kurulmuştur.

Orhan Kemal'in Bursa Cezaevinde yatariken yazdığı 27.10.1941 tarihli "Arabacı Şakir" şiiri toplumun fakir insan görünüşlerinden birine aittir. Şehrin karanlığı içinde resmedilen arabacı Şakir, istasyona yolcu taşır. Yol boyunca atlarının nal sesleri duyulur. Mekân panoramik çizgiler halindedir:

*"Asfalt kuru,
Cadde bomboş.
Kaldırımında bir sarhoş.
Dayamış ağaca başını
Geniş yapraklı ağaçlar içinde beyaz evler
Perdeleri aydınlık,
Hava ılık." (Kemal 2007: 154)*

Uzaklardan Toros Ekspresinin Adana Garına doğru ilerlediği görülür ve bu alevde ortam bir anda hareketlenir. Şakir'in atlı arabasının yanından "havayı iki yana dağıtarak" bir otomobil hızla istasyona doğru ilerler. Arabacı Şakir efkarlanır. Orhan Kemal, atlı araba-otomobil tezdadıyla toplumsal yapıdaki eşitsizliği çok basit çizgilerle de olsa dile getirir. Bu çatışma, ileriki yıllarda yazacağı kurgusal metinlerinin nüvesini oluşturur.

Roman ve hikâye türleriyle başarılı bileşkeler oluşturan mektup türü şiirle de aynı ortaklığı kurar. Nitekim Orhan Kemal'in şiirleri arasında mektup formundakilerin varlığı dikkat çekecek kadar fazladır. Bunlardan biri "Pınar Köylü Ahmet'in Mektubu"dur. Fabrika işçisi Ahmet, annesine yazdığı mektupta, saati 9 kuruşa dokumacı olduğunu, henüz kabala geçemediğini anlatır. Kazandığı 7.5 kuruşun beşini yer, geri kalan iki buçuğunu da annesine gönderir. Kız kardeşi Hanife'ye kırmızı güllü pabuç ve saç tokası almasını tembihler. Şiir-mektubun son bölümünde Ahmet, kooperatifin radyolu kahvesinden ve kahvede oturan insan portreleri ile radyoda dinlenen savaş haberlerinden bahseder. Sonuç olarak şiir, bir hikâyenin taşınması gereken bütün özellikleri taşır. "Dokumacı Haydar" şiiri de adından anlaşılacağı üzere Pınar Köylü Ahmet gibi fabrikada işçi olan Haydar'ın hikâyesini anlatır. Orhan Kemal'in sinema ve tiyatro için yazacağı eserlerden çok daha önce 1941 yılında yazılmış olan bu şiirlerde kurgusal bir metnin tüm özellikleri görüldüğü gibi sinematografik detaylar da fazladır. Dokumacı Haydar, Ali gibi fabrika işçisidir, ama o çok daha ayrıntılı bir hikâyeye sahiptir. Ailesiyle mutlu, mesut yaşayacağı üç odalı bir evin hayalini kurar. Önünden geçtiği apartmanlara iç çekerek bakar. İşine gece gittiği bir hafta fabrika şöyle resmedilir: "Havada pamuk tozları/Devridaimini yapan motorun sesi/Mekikleri şakırdıyor tezgahların/Soğuk hava borularının gümbürdemesi" (Kemal 2007: 164). Bu yoğun çalışma temposu ve Haydar'ın hayalleri, çalıştığı tezgahın mekik atmasıyla bir anda alt üst olur. Mekik Haydar'ın yanında çalışan Battaloğlu Süleyman'ın yanağına saplanmıştı. Fabrika borusu ötüp geceler işten çıkarken geriye iki insan, iki dram kalır.

"Bir Hatıra", Orhan Kemal'in 16.11.1942'de Bursa Cezaevindeyken yazdığı kurgu yönü mekân tasviri açısından güçlü şiirlerinden biridir. Diğer şiirlerinden farklı olarak basit yapılı da olsa bir olay örgüsü ve odaklanılan bir kişi/kahraman yoktur. Sadece bir ağaç gövdesine sırtını dayamış anlatıcı vardır. Söz konusu anlatıcı "çok yıldızlı bir Adana gecesi"ni yol imajı etrafında renk, ışık, insan, iklim ve bitki örtüsü özellikleriyle örülü egzotik bir üslupla anlatır. Mısralara beyazperdedeki bir sinema filminin atmosferi hâkimdir. Bu besbelli ki Bursa'da mahkumiyet yıllarını bitirmeye çalışan Orhan Kemal'in rüyalarını süsleyen Adana'dır:

"Çok yıldızlı bir Adana gecesi.

Hava ılık

Turunç bahçeleri karanlık.

Ay ışığı parlatıyor yolları:

Gidilip dönülen yolları,

Kalınıp ölünen yolları

Seyhan Nehri akıyordu

Filmlerdeki İspanya gecelerini hatırlatıp insana

Beyaz dekolteli kadınlar bakıyordu pencerelerden..." (Kemal 2007: 194)

Adana'nın resmedildiği "Bir Hatıra" gibi "Motor Sesleri"nde de yaşanan yer anlatılır. Bir hikâye parçası olabilecek şiirin farklı yanı, yalnızca "kasaba" denilerek mekânın genelleştirilmiş olmasıdır. Kasabanın kenar mahallelerinden birinde bir çocuk bir evde tek başına uyanır. Babası evde yoktur, annesi fabrikadadır ve çocuk dünden beri açtır. Üstelik duyduğu tayyare seslerinden dolayı korkmuştur. "Motor Sesleri" fabrika işçilerinin hayatını çocukların masumiyetindeki güzellik üzerinden anlatan sıcacık bir durum hikâyesidir.

Fabrika işçilerinin dünyasından ilham alan "Nedamet", romantik bir aşk hikâyesi taslağıdır. Dört bölümden oluşan şiir, fabrikada çalışan "kırmızı bereli", "rüzgarlı etekli" sevgilisini "tombalak masuracı"dan ve "köşe başındaki şarapçının sarı saçlı yeğeninden" kıskanan genç bir delikanlının dilinden yazılmıştır. "Göğsümün içinde değilsin artık." ve "Okunup rafa atılmış bir roman gibisin içimde..." (Kemal 2007: 198) sözleriyle sevgiliye serzenişte bulunsa da en sonunda "Gözüm çıksın yalan söyledim/Her şey eskisi gibi sevgilim." diyerek geri adım atar.

Orhan Kemal şiirlerinde çoğunlukla işçi sınıfından kadınlı-erkekli insanları ve mahkûmları anlatır. Bunlara ilave olarak kendi hayatından kesitleri yine bir hikâye havası içinde şiirleştirir. "Bir Beyrut Hikâyesi" ve "Kantar Başından Şiirler" otobiyografik izlerin yoğun olduğu manzum metinlerdir. Bu iki şiir, ileriki yıllarda *Avare Yıllar* (1950) adıyla yayımlanacak romanının ön taslak metinleri olarak değerlendirilebilir. Nâzım Hikmet'le üzerinde birlikte düzeltmeler yaparak son şeklini verdikleri şiir olan "Bir Beyrut Hikâyesi", bu anlamda Nâzım Hikmet tarafından onaylanmış bir şiirdir. Manzum hikâye tarzındaki şiir, henüz delikanlılık çağının başlangıcında olan Orhan Kemal'in Beyrut'ta yaşadıklarını anlatır. Başında Abdülhak Hâmid'in "Beyrut'ta bir mezar kaldı" mısraının yer aldığı "Bir Beyrut Hikâyesi" insana, mekâna ve yaşantıya dair ayrıntılar içerir. Yalın bir dille o yıllardaki hayatını öyküleyen şair, realistik ayrıntılarıyla anlatımı güçlendirir. Beyrut'ta Yeni İstanbul Lokantasında bulaşıkçılık yapan 18 yaşında, saçları taralı ve parlak bir delikanlıdır. Aklında litografya çalışan Eleni vardır. Bir yandan Eleni ile kaçma hayalleri kurarken diğer yandan eve ekmek getirmesini bekleyen anne ve babasının böylesi bir durumda ne kadar üzüleceğini düşünür. Gerçek hayatta ailesini Beyrut'ta bırakarak tek başına Adana'ya dönme cesaretini gösteren Orhan Kemal, şiirinin sonunu gerçektekinden farklı kurgular ve eve dönüşle bitirir:

"Eleni güzel,

*Yollar kaymak gibi,
Vapur kocaman...
Ama
Ekmek bekliyorlar akşama!" (Kemal 2007: 231)*

Orhan Kemal'in "Bir Beyrut Hikâyesi"ndeki ilk gençlik döneminden yaklaşık 10 yıl sonraki hayatına dair ayrıntıları işleyen ve otobiyografik izlerin çok daha kalın çizgilerle şiire nüfuz ettiği eseri, "Kantar Başından Şiirler" adını taşır. Bursa Cezaevinden 26.09.1943 tarihinde çıktıktan hemen hemen bir ay sonra 21.10.1943 tarihinde Adana'da yazılan şiirde, evli ve bir çocuk babası bir erkeğin yuvasının geçimini sağlama telaşı görülür. Şiirin başında mekân bir çırçır fabrikasıdır. Görsel betimlemelerle fabrikadaki hummalı çalışma temposunu anlatan şair, 60 lira maaşla kantar başında tartı işini yürütmektedir.

*"21 Ekim,
gece.
İkiyi on geçiyor.
Çırçırın altındaki odam.
Bir duvar ötemde dev makinelerin ıslak şakırtısı.
Ben kantar başındayım" (Kemal 2007: 216)*
Mısralar yan yana yazılmış olsa hiç şüphesiz bir hikâyeye dönüşecektir. Nitekim ileriki mısralarda anlatıcı dikkati/mizi yaşadığı çevreye ve evine yöneltir:
*"Tomurcukları patladı zerdali ağaçlarının,
donsuz çocuklar doldurdu arsaları,
karşı komşunun damında ebegümece tarlası.
Bizim eve bahar
Bir dal erik çiçeği,
beş kuruşluk nergisle girdi.
Odam bahar kokuyor,
elbise askısında ceketim,
kadınının elinde elek,
bulguru eliyor." (Kemal 2007: 219)*

Kazancının azlığından paçaları tiftiklenen pantolonunu, yamulan iskarpinini değiştiremeyen anlatıcı, haftada bir defa olsun arkadaşlarıyla bir kahve içmemenin üzüntüsünü duyar, ancak en çok da eşini ve kızını mutlu edememenin eksikliğini hisseder:

*"Ben de erkek değil miyim?
Benim karım da beklemez mi
hiç olmazsa pazar akşamları
-eller gibi-
kocasının sinemaya götürmesini?
Ve beş buçuk yaşındaki kızım*

*ne türlü helecanlar geçirirdi kim bilir
bir kere, bir kerecik olsun babasının
bir paket çikolata
yahut bir oyuncak ayıyla
eve geldiğini görse..." (Kemal 2007: 220)*

Orhan Kemal'in oğlu Işık Öğütçü, evlerinde bayram sabahlarının nasıl yaşandığını anlatırken iki ayrıntıyı paylaşır. Bunlardan birincisi "ihtiyaç varsa alınmış yeni bir çorapla" uyuyup sabah kalkıldığında çorabı giyecek olmanın verdiği mutluluk üzerinedir. İkincisi ise çikolatayla ilgilidir: "Bayramlaşma sırasında babanız tarafından verilen küçücük bir para ve onunla almayı düşündüğünüz çikolata. Genelde annemin dağıttığı çikolatayla yetinirdim. Bayramda misafir gelecektir, onlara da kalsın düşüncesiyle fazla vermediği, içinizin çektiği fakat korkunuzdan daha fazlasını isteyemediğiniz çikolataya hasret bir bayram günü." (Öğütçü 2012: 30). Işık Öğütçü, anılarının devamında babasının annesinden gizlice çikolataları sakladığı yerden alıp kendisine verdiğini ve eline para geçtikçe çikolata, gofret aldığını anlatır. Hatta ziyan olmasın diye çikolata kağıtlarını yaladığını ve babasının kendisinden habersiz bu hareketini gözlemleyerek "Çikolata" adlı hikâyesini yazdığını aktarır. Işık Öğütçü'nün anılarındaki Orhan Kemal ile "Kantar Başından Şiirler"deki baba figürü tamamen örtüşmektedir. Nitekim şiir, bütün maddi yoksunluklarına rağmen, mutlu ve iyimser olmayı başarabilen bir aile resmiyle sona erer:

*"Kızım beni,
kara gözleri ve muazzam pijama donuyla
karşıladi
kapıda
Saçlarını öptüm.
Gene bir tek kavunla olsun dönememenin
utancımı duydum.
Sonra üçümüz
-kızım, karım, ben-
karşı doktorların radyosundan Beethoven'ı dinleyerekten
yedek yemeğimizi." (Kemal 2007: 222)*

Nâzım Hikmet 6.11.1949 tarihli mektubunda Orhan Kemal'e "Şekspir, Servantes, Balzak, Tolstoy, Çehof, Gorki gibi büyük muharrirler, zaman zaman dehşetli acı, korkunç, kederli muharrirlerdir, fakat her zaman ümitlidirler... Aman evladım... daha acı, daha mahzun ol, fakat sevincin ve ümidin pırıl pırıl parlansın" (Kemal 2019: 136) diyerek kendisinin de ileride büyük bir romancı olacağına inancını belirtir ve hiçbir yazarın ümitsizliğe hakkı olmadığını vurgular. "Evladım" seslenişiyile olumlu yönde tavsiye ve telkinlerde bulunur. Nitekim ümit ve iyimserlik Orhan Kemal'in bütün eserlerinin ayrılmaz parçasıdır.

Orhan Kemal'in kurgusal özellikler taşıyan şiirleri içinde "Sıcak"ın diğerlerinden farklı yönleri bulunmaktadır. 14.12.1949 tarihinde Adana'da yazılan şiirin merkezindeki kişi Hatice'dir. Köy ortamında bir genç kızın cinsellikle tanışmasını öyküleyici bir dille anlatan şair, basit çizgili bir manzum hikâye meydana getirmiştir. Hatice, harmanda uzaktan izlediği kara yağız delikanlı Murat üzerine türlü hayaller kurar ve gece rüyasında onu görür. Orhan Kemal, gerek Hatice'yi gerekse Murat'ı fiziksel açıdan güçlü bir biçimde resmeder. Diğer şiirlerinde olduğu gibi "Sıcak"ta da geliştirilmeye müsait bir hikâye taslağı görmek mümkündür.

Sonuç

Orhan Kemal (1914-1970) çağdaş Türk edebiyatının önemli romancılarından biridir. "Aydınlık Gerçekçilik" adını verdiği toplumcu edebiyat görüşü, Nâzım Hikmet'le Bursa Hapishanesinde geçirdiği üç buçuk yılın ardından olgunlaşarak kesin çizgisine kavuşur. Bu yıllar eserlerinin türünü belirleme anlamında da köklü değişikliklere sebep olur. Nâzım Hikmet'in öneri ve yönlendirmeleriyle şiirden hikâye ve romana geçer. Ancak 1939-1969 yılları arasında yazdığı şiirleri bir bütün halinde incelendiğinde bazı şiirlerindeki güçlü kurgusal özellikler dikkati çeker. Dolayısıyla onun hikâye ve romana şiirle eş zamanlı olarak başladığı söylenebilir. Özellikle, manzum hikâye tarzındaki şiirleri çok rahatlıkla hikâye veya romana dönüştürülebilecek alt yapıya sahiptir. Öte yandan bazı şiirlerindeki tasvir ve portreler de düzyazı denemeleri olarak görülebilir. Nâzım Hikmet'in tesadüfen bularak okuduğu roman taslağı da ispatlıyor ki Orhan Kemal, bir taraftan şiirler yazarken diğer taraftan da roman üzerine çalışmıştır. Bu bağlamda Orhan Kemal'in şiirlerinden bazılarını kurgusal metin taslakları olarak değerlendirmek ve tıpkı hikâye tahlil eder gibi incelemek mümkündür.

Sonuç olarak Orhan Kemal'in şiirleri kurguyu oluşturan kişi, zaman, mekân ve çatışma unsurları bağlamında incelenmiş ve söz konusu şiirlere farklı bakış açılarıyla yaklaşmanın ipuçları verilmek istenmiştir.

Kaynakça

- Demirci, İbrahim (2014). "Orhan Kemal'in Şiirleri". *Bereketli Toprakların Yazarı Orhan Kemal (Hece Özel Sayısı)*. Ankara: Hece.
- Demiryürek, Meral (2018). *Çorum'da Edebiyat Edebiyatta Çorum*. Ankara: Çorum Belediyesi Yayınları.
- Durbaş, Refik (1992). "Orhan Kemal'den Kemal Sülker'e Yayımlanmamış Mektuplar". *Cumhuriyet*. <https://core.ac.uk/reader/45609237> [Erişim Tarihi: 18.01.2020]
- Narlı, Mehmet (2016). "Orhan Kemal". *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/orhan-kemal> [Erişim Tarihi: 18.01.2020]
- _____ (2019). "Orhan Kemal". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. http://teis.yesevi.edu.tr/index.php?sayfa=madde_detay&md=5748f16ec7f05ed6e4045f0199566f7d [Erişim Tarihi: 18.01.2020]
- Orhan Kemal (2007). *Yazmak Doludizgin*. İstanbul: Everest Yayınları.
- _____ (2012). "Yaşam ve Sanat Serüvenim...". *Orhan Kemal* (Ed. Ahmet Ümit-Işık Ögütçü). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- _____ (2019). *Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Otyam, Fikret (2015). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektuplar*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Ögütçü, Işık (2012). "Orhan Kemal'i Tanımak". *Orhan Kemal* (Ed. Ahmet Ümit-Işık Ögütçü). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Önger, Fahir (1970). "O. Kemal'in Edebiyata Girişi Üzerine Notlar". *Cumhuriyet (Sanat Edebiyat)*. S. 3.
- Sarp, Asım (t.y.) "Orhan Kemal'in Hiçbir Yerde Yayımlanmamış Şiiri". <https://core.ac.uk/download/pdf/45609107.pdf> [Erişim Tarihi: 18.01.2020]
- Selçuk, İlhan (1966). "Orhan Kemal!". *Cumhuriyet*. <https://core.ac.uk/reader/45609132> [Erişim Tarihi: 18.01.2020]
- Senemoğlu, Osman (t.y.). "Mektuplardan: Orhan Kemal'den Kemal Sülker'e". <https://core.ac.uk/reader/45609140> [Erişim Tarihi: 18.01.2020]
- Solak, Ömer (2014). "Orhan Kemal'in Şiirleri ve Şairliği." https://www.academia.edu/32708727/Orhan_Kemal_in_Siirleri_ve_Sairligi_Orhan_Kemal_s_Poems_and_Poetry [Erişim Tarihi: 17.01.2020]
- Stein, Jean (2017). "William Faulkner." *Yazarın Odası I* (Haz. Philip Gourevitch, Çev. Öznur Ayman). İstanbul: Timaş.

Şahin, Osman (2012). "Doludizgin Yazmak". *Orhan Kemal* (Ed. Ahmet Ümit-Işık Öğütçü). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Taner, Haldun (1998). *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (30.1.0.0.18.106.11.5).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.

Taha Toros Arşivi. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/2422> [Erişim Tarihi: 01.02.2020]